

Юридичні науки

УДК 343.98

Кудрявцев Олександр Олександрович

Сумський національний аграрний університет

Kudryavtsev Oleksandr

Sumy National Agrarian University

Науковий керівник:

Маланчук Петро Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин

Сумський національний аграрний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В

КОНТЕКСТІ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ

CERTAIN ASPECTS OF THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION IN

THE CONTEXT OF CHANGES IN THE LEGISLATION

Анотація. В статті надається аналіз змін у кримінальному процесуальному законодавстві України в період воєнного стану. Вказані зміни регламентують положення, пов'язані із порядком проведення слідчих (розшукових) дій, а також з повноваженнями окремих суб'єктів кримінального провадження. Серед слідчих (розшукових) дій, порядок проведення яких змінився, автор зазначає огляд, освідування, обшук. Огляд, наприклад, у зв'язку із небезпекою може проводитись за допомогою дронів, гелікоптерів, беспілотних літаків і квадрокоптерів. Новим положенням під час огляду та обшуку є доступ до мобільних телефонів, планшетів і комп'ютерів без додаткового санкціонування таких дій. Зміни, які пов'язані із проведенням обшуку, стосуються подолання системи логічного захисту, а також можливості доступу до комп'ютерних систем, їх частин та мобільних терміналів систем зв'язку. Обшук може

здійснюватися за відсутністю володільця транспортного засобу або житла, і при цьому можуть безперешкодно долатись і системи логічного захисту. Впроваджено новий вид огляду - огляд комп'ютерних даних. Під час обшуку може проводитись пошук і виявлення інформації, що міститься в комп'ютері або телефоні, безпосередньо на місці проведення обшуку. Інформація з електронних носіїв фіксується спеціалістом за допомогою копіювання даних. Розширені мета та зміст освідування. Змінився порядок проведення освідування, за якого особі спочатку пропонується пройти його добровільно, підставою освідування при цьому може бути постанова слідчого, дізнавача або прокурора, а у випадку відмови освідування здійснюється у примусовий спосіб на підставі постанови прокурора. Відповідно до внесених змін до процесу освідування, окрім лікаря і судово-медичного експерта можливе залучення спеціаліста. Воєнний стан, на думку автора, тягне певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також вплив фактору небезпеки на проведення досудового розслідування.

Ключові слова: обшук, огляд, освідування, період воєнного стану, слідчі (розшукові) дії.

Summary. *The article provides an analysis of changes in criminal procedural legislation in Ukraine during the period of martial law. These changes regulate provisions related to the procedure for conducting investigative (search) actions, as well as the powers of individual subjects of criminal proceedings. Among investigative (search) actions, the procedure for which has changed, the author notes inspection, investigation, and search. A survey, for example, in connection with danger can be carried out with the help of drones, helicopters, unmanned aircraft and quadcopters. A new provision during inspection and search is access to mobile phones, tablets and computers without additional authorization of such actions. The changes related to the search concern the*

overcoming of the logical protection system, as well as the possibility of access to computer systems, their parts, and mobile terminals of communication systems. The search can be carried out in the absence of the owner of the vehicle or home, and at the same time, logical protection systems can also be overcome without hindrance. A new type of inspection has been introduced - the inspection of computer data. During the search, information contained in the computer or telephone can be searched and discovered directly at the place of the search. Information from electronic media is recorded by a specialist using data copying. The purpose and content of the study have been expanded. The procedure for conducting the examination has changed, according to which a person is initially offered to undergo it voluntarily, the basis for the examination can be the decision of the investigator, inquirer or prosecutor, and in case of refusal, the examination is carried out in a compulsory manner based on the prosecutor's decision. According to the changes made to the examination process, in addition to the doctor and the forensic medical expert, it is possible to involve a specialist. According to the author, martial law entails certain restrictions on the constitutional rights and freedoms of citizens, as well as the influence of the danger factor on the conduct of a pre-trial investigation.

Key words: search, survey, survey, period of martial law, investigative (search) actions.

Постановка проблеми. З початком період воєнного стану положення досудового розслідування зазнали змін внаслідок прийняття низки нормативних актів, які урахували особливі потреби даного періоду. Запроваджені зміни, зокрема, відповідають вимогам безпеки, оперативності, спрощують діяльність суб'єктів розслідування. Але окрім переваг процесуальні зміни мають свої недоліки, породжують дискусії у наукових колах, тому є на сьогоднішній день актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, які пов'язані із досудовим розслідуванням, активно досліджуються такими науковцями, як О.М. Бандурка, А.Є. Голубов, В.А. Завтур, Т.Є. Мироненко, Г.К. Тетерятник, О.І. Тищенко, М.В. Тішин та ін. Але період воєнного стану продовжується, тому зміни продовжують бути предметом обговорень з метою вдосконалення механізмів здійснення правосуддя в особливі періоди, які переживає Україна.

Метою статті є аналіз кримінальних процесуальних змін у законодавстві, пов'язаних із здійсненням досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Під періодом воєнного стану розуміється тимчасовий особливий правовий режим, який запроваджено на території нашої країни з метою забезпечення національної безпеки. Так, 01.05.2022 р. прийнято Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1], який стосується діяльності прокурорів, створення і контролю за діяльністю слідчих міжвідомчих груп, пропущених строків, проведення слідчих (розшукових) дій та особливого режиму проведення досудового розслідування.

Також 25.08.2022 набрав чинності Закон України № 2462-IX «Про внесення змін до КПК України щодо удосконалень окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [2]. Він регламентує доповнення у складі учасників кримінального провадження, зміни у проведенні освідування, підстави закриття кримінального провадження.

Ще одні зміни до КПК України регламентовано Законом України 2751-IX від 16.11.2022 [3]. Серед них ті, що стосуються відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження, а також скасування запобіжного заходу у зв'язку із мобілізацією.

Вказані зміни регламентують положення, пов'язані із порядком проведення слідчих (розшукових) дій, з повноваженнями окремих суб'єктів кримінального провадження, а також іншими процесуальними діями.

Особливий інтерес, на нашу думку, являють собою зміни, які стосуються порядку проведення слідчих (розшукових) дій, а також мають на меті забезпечення безпеки учасників досудового розслідування. Це пов'язано із можливістю дозволу проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час, коли провадження здійснюється в порядку ст.615 КПК України (особливий режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану).

Суттєво змінилися умови проведення огляду в період воєнного стану. Не зважаючи на те, що огляд місця події у частині проваджень є першочерговою слідчою (розшуковою) дією, безпека його проведення є основним пріоритетом. Безпека може забезпечуватися через участь воєнізованих формувань, волонтерів, а також через застосування таких технічних засобів, як безпілотні літальні апарати (дрони або квадрокоптери, гелікоптери) [4], що повинно знайти своє відображення у положеннях КПК України. Безпечне і дистанційне оцінювання наслідків під час оглядів місця події, за думкою Г. К. Тетерятник, може здійснюватися за допомогою безпілотних літаків, як, наприклад, у Великій Британії [5].

Новим положенням під час огляду та обшуку є доступ до мобільних телефонів, планшетів і комп'ютерів без додаткового санкціонування таких дій. Зміни, які пов'язані із проведенням обшуку, стосуються подолання системи логічного захисту, а також можливості доступу до комп'ютерних систем, їх частин та мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на обшук, але отримана через них інформація може мати значення для провадження (ст. 236 КПК України).

Обшук може здійснюватися за відсутністю володільця транспортного засобу або житла, і при цьому можуть безперешкодно долатись і системи логічного захисту. Під час здійснення обшуку особи, які володіють

інформацією про зміст комп’ютерних даних можуть повідомити про це слідчого або прокурора, у відповідності до ч. 6 ст. 236 КПК України. Під змістом даних слід розуміти, на думку А.О. Шаповал, весь масив інформації, паролі доступу, інші системи доступу. Така інформація може бути документальним джерелом доказів [6].

Також змінами у КПК України введено новий вид огляду – огляд комп’ютерних даних (ч.2 ст. 237 КПК України). Огляд даних відображується у протоколі слідчим або прокурором, за допомогою фотойзомки, відеозапису, у паперовій або іншій формі.

Під час обшуку може проводитись пошук, виявлення і фіксація даних, які містяться в комп’ютері або телефоні, безпосередньо на місці проведення обшуку. Інформація з електронних носіїв фіксується спеціалістом за допомогою копіювання даних. Відомості про це вносяться в протокол обшуку.

В період воєнного стану такі зміни доречні і виправдані, націлені на оперативне виконання завдань розслідування, але у мирний час, не пов’язаний з особливою небезпекою, подібні дії можуть оскаржуватися як незаконні, побудовані на перевищенні владних повноважень. Тому ми вважаємо, що у мирний період ці положення повинні бути переглянуті.

Відбулися зміни, пов’язані із зняттям показань з технічних приладів та технічних засобів у відповідності з положеннями ст. 245-1 КПК України. Фактично, впроваджено нову процесуальну дію, пов’язану із отриманням доказової інформації з різноманітних технічних засобів від особи, яка є власником цих засобів. При цьому зйомка на такі засоби здійснюється у публічно доступних місцях. Така процедура сприятиме процесу розслідування, є довгоочікуваною для сторони обвинувачення. Підставою для проведення таких дій є постанова прокурора.

На думку О. Капліної, до таких технічних засобів можуть належати відеореєстратори, безпілотні літальні апарати, стаціонарні системи, і при

цьому не відбувається порушень прав людини [7, с. 358]. Але на нашу думку, таке порушення все ж таки має місце, якщо зображення прямо не відтворює протиправні дії підозрюваного. Але і в цьому випадку можуть виникнути труднощі у розмежуванні даної процесуальної дії з негласними діями, серед яких аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж.

Відбулися і певні зміни щодо проведення освідування. Розширені мета та зміст освідування. Так, відповідно до ст. 241 КПК України у новій редакції, під час проведення освідування за допомогою фото- і відеотехніки допускається фіксація слідів кримінального правопорушення, в тому числі, і на одязі особи, яка підлягає освідуванню. Тому освідування слід вважати підставою для вилучення одягу особи, з метою фіксації доказів вчиненого кримінального правопорушення.

Змінився сам порядок проведення освідування, за якого особі спочатку пропонується пройти його добровільно, підставою освідування при цьому може бути постанова слідчого, дізнавача або прокурора, а у випадку відмови освідування здійснюється у примусовий спосіб на підставі постанови прокурора.

На думку В.А. Завтура, інститут добровільності, який впроваджується при освідуванні, носить сумнівний характер, тому що добровільне освідування може проводитися і без винесення документа про це, а примусове виключно за постановою [8, с. 157]. На нашу думку, підстава, яка регламентує освідування, повинен виходити лише від прокурора.

Відповідно до внесених змін до процесу освідування, окрім лікаря і судово-медичного експерта можливе залучення спеціаліста. На нашу думку, таке залучення дозволить якісно здійснювати фото- та відеозйомку та вилучення одягу відповідно до кримінальних процесуальних вимог.

Суттєвих змін зазнало і проведення судово-медичної експертизи трупа. У відповідності до положень ч.2 ст. 242 КПК України, встановлення

причин смерті відноситься до підстав обов'язкового призначення експертизи. Але згідно Наказу МОЗ України від 09.03.2022 № 177/450/46 «Про затвердження порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України», судова експертиза з розтином у воєнний період проводиться у виключних випадках: її замінює судово-медичне дослідження, яке рівноцінне огляду експертом.

Крім перелічених змін, коло учасників кримінального провадження доповнено новим суб'єктом кримінального провадження, щодо якого зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, але таке повідомлення не відбулося у зв'язку із смертю цього суб'єкта, що не є рідким випадком у воєнний період. Дані зміни відобразилися у положеннях ст. 3 КПК України. У зв'язку з цим положенням змінюється і перелік суб'єктів, які потребують захисника, викладений в ст. 42 КПК України. Цей перелік доповнив новий суб'єкт, стосовно якого зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру, але не повідомлено про підозру у зв'язку з його смертю.

Також у зв'язку із новим учасником виникла нова правова підстава закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування у відповідності ч. 1 ст. 284 КПК України: кримінальне провадження «закривається у разі, коли ... померла особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення».

Строк дії ували слідчого судді про тримання під вартою відповідно ст. 615 КПК України, може продовжуватись прокурором, тобто фактично прокурор на період воєнного стану може поєднувати у собі функції прокурора і слідчого судді. На нашу думку, таке поєднання може бути

допустимим лише за надзвичайних обставин, якими є ті, що супроводжують воєнний стан.

Висновки. Проаналізувавши окремі аспекти досудового розслідування, можемо дійти до висновку, що всі зміни у Кримінальному процесуальному кодексі відбулись з урахуванням небезпеки і особливих умов професійної діяльності слідчих, прокурорів і суду в період воєнного стану. Воєнний стан тягне певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також вплив фактору небезпеки на проведення досудового розслідування, що знаходить відображення у строках у кримінальному провадженні. Але правовий режим воєнного стану носить тимчасовий характер і з його закінченням мають відновитись положення процесуального законодавства, які зазнали змін.

Література

1. Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України № 2201-IX від 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
2. Про внесення змін до КПК України щодо удосконалень окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України № 2462-IX від 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
3. Про внесення змін до КПК України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану : Закон України 2751-IX від 16.11.2022. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-20#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
4. Налуцишин В.В. Особливості організації проведення огляду місця події в умовах воєнного стану. 2022. С. 70-73. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21503> (дата звернення: 10.12.2022).
 5. Тетерятник Г.К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022, № 3. С. 233-239. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3719/1/36Тетерятник.pdf> (дата звернення: 10.12.2022).
 6. Шаповал А.О. Доступ до телефонів та комп'ютерів під час огляду чи обшуку транспортного засобу. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»: у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 483-486.*
 7. Капліна О.В. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів: правова сутність та процесуальний порядок. Капліна О. В. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів: правова сутність та процесуальний порядок. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»: у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 357-360.*
 8. Завтур В.О. Процесуальний порядок проведення освідування особи за законом України № 2462-іх: концептуальні та техніко юридичні недоліки. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи:*

матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І.В.Гловюк, Н.Р. Лащук, В.В. Навроцька, І.Р. Серкевич, Н.І. Устрицька. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 332 с.

References

1. Pro vnesennia zmin do KPK Ukrainy shchodo udoskonalennia poriadku zdiisnennia kryminalnoho provadzhennia v umovakh voiennoho stanu : Zakon Ukrainy № 2201-IKh vid 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (data zvernennia: 10.12.2022).
2. Pro vnesennia zmin do KPK Ukrainy shchodo udoskonalen okremykh polozhen dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho stanu : Zakon Ukrainy № 2462-IKh vid 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (data zvernennia: 10.12.2022).
3. Pro vnesennia zmin do KPK Ukrainy shchodo utochnennia polozhen pro vidnovlennia vtrachenykh materialiv kryminalnoho provadzhennia, skasuvannia zapobizhnoho zakhodu dlia prokhodzhennia viiskovoi sluzhby v umovakh voiennoho stanu : Zakon Ukrainy 2751-IX vid 16.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2751-20#Text> (data zvernennia: 10.12.2022).
4. Nalutsyshyn V.V. Osoblyvosti orhanizatsii provedennia ohliadu mistsia podii v umovakh voiennoho stanu. 2022. S. 70-73. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21503> (data zvernennia: 10.12.2022).
5. Teteriatnyk H.K. Provedennia ohliadu mistsia podii v umovakh nadzvychnykh pravovykh rezhymiv. Pravo i suspilstvo. 2022, № 3. S. 233-239. URL:

<http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3719/1/36Teteriatnyk.pdf>(
data zvernennia: 10.12.2022).

6. Shapoval A.O. Dostup do telefoniv ta kompiuteriv pid chas ohliadu chy obshuku transportnoho zasobu. Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia»: u 2 t. : materialy Mizhnar.nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 17 chervnia 2022 r.) / za zahalnoiu redaktsiieiu S. V. Kivalova. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. T. 2. S. 483-486.
7. Kaplina O.V. Zniattia pokazan tekhnichnykh pryladiv ta tekhnichnykh zasobiv: pravova sutnist ta protsesualnyi poriadok. Kaplina O. V. Zniattia pokazan tekhnichnykh pryladiv ta tekhnichnykh zasobiv: pravova sutnist ta protsesualnyi poriadok. Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia»: u 2 t. : materialy Mizhnar.nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 17 chervnia 2022 r.) / za zahalnoiu redaktsiieiu S. V. Kivalova. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. T. 2. S. 357-360.
8. Zavtur V.O. Protsesualnyi poriadok provedennia osviduvannia osoby za zakonom Ukrainy № 2462-ix: kontseptualni ta tekhniko yurydychni nedoliky. Kryminalna yustytisia v Ukraïni: realii ta perspektyvy: materialy Kruhloho stolu (23 veresnia 2022 roku) / upor. I.V. Hloviuk, N.R. Lashchuk, V.V. Navrotska, I.R. Serkevych, N.I.Ustrytska. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2022. 332 s.